

ՀՈՒՓՍԻՄԵ ԽԱՉԱՏՐՅԱԼ

«Ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի և քրեաբանության ամբիոնի ավագ դասախոս, ոստիկանության փոխգնդապետ

ԱՆՉԱՓԱՀԱՍԻ ՏԱՐԻՔԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ՀԱՆՉԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՕԲՅԵԿՏԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Հանցավորության կանխարգելման գործընթացը կազմակերպելիս հաշվի են առնվում մի շարք հանգամանքներ, որոնց մեջ կարևորվում է կանխարգելման օբյեկտի բնութագրիչ առանձնահատկությունների դիտարկումը:

Կանխարգելման օբյեկտ են հանդիսանում մարդու անհատական այն հատկանիշները, որոնք պայմանավորում են նրա վարքագծի շեղումները¹: Հատկապես խոսքը վերաբերում է անձի հոգեբանաֆիզիոլոգիական այն առանձնահատկություններին, որոնք կոնկրետ իրավիճակում կարող են հանցանքի կատարմանը նպաստող պայմանների դեր խաղալ:

Այդ առանձնահատկությունների մեջ հատկանշական է տարիքը: Եվ մենք սույն հոդվածի շրջանակում կքննարկենք անչափահասի տարիքային սահմանները:

Ցանկացած պետությունում երեխաները պետք է գտնվեն արտոնյալ կարգավիճակում: Բացառություն չէ և Հայաստանի Հանրապետությունը, որը հոգ է տանում նոր սերնդի մասին նրա կենսագործունեության բոլոր ոլորտներում: Անչափահասների նկատմամբ հատուկ ուշադրությունը պայմանավորված է նրանց բնութագրիչ մի շարք առանձնահատկություններով՝ անպաշտպանվածությամբ, անօգնականու-

թյամբ, կենսափորձի պակասով, բարձր հուզականությամբ, անհավասարակշռությամբ, խոցելիությամբ: Անչափահասը ձգտում է ուշադրություն գրավել, տարբերվել մյուսներից: Նրան բնորոշ է ընկերության և խմբային համերաշխության զգացողությունը: Ուստի, անչափահասների հանցավորության կանխարգելման քաղաքականությունը պետք է կառուցել՝ նախ և առաջ հաշվի առնելով անչափահասների այս առանձնահատկությունները:

Մասնագիտական գրականության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ անչափահասների հանցավորության հասկացության վերաբերյալ միասնական մոտեցումներ չկան: Մի դեպքում անչափահասների հանցավորությունը քննարկվում է իբրև հանցագործությունների ամբողջություն, որոնք կատարվում են չափահասության տարիքի չհասած, այսինքն՝ 14-18 տարեկան անձանց կողմից²: Մյուս դեպքում անչափահասների հանցավորությունը սահմանվում է որպես սոցիալ-իրավական, հարաբերականորեն զանգվածային երևույթ, որն իրենից ներկայացնում է քրեական օրենքով արգելված՝ հանրորեն վտանգավոր արարքների ամբողջություն, որոնք կատարվում են 14-17 տարեկան անձանց կողմից³:

1. Տե՛ս Криминология: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В. Д. Малкова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Юстицинформ», 2008. – էջ 456:

2. Криминология: учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. М., Норма, 2008, էջ 785, Криминология: Учебник / Под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. – 3-е изд., перераб. и доп. М., Юристь, 2007, էջ 473, Юзиханова Э. Г. Статистические показатели и тенденции преступности несовершеннолетних в новейшей России // Юридическая наука и правоохранительная практика. 2014. №4 (30). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/statisticheskie-pokazateli-i-tendentsii-prestupnosti-nesovershennoletnih-v-noveyshey-rossii> (վերջին այցելություն՝ 09.07.2019)

3. Տե՛ս Прокументов Л. М. Криминологическая характеристика преступности несовершеннолетних (региональный аспект) /Л. М. Прокументов. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2004. – էջ 80, Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. — М.: «Логос», 2004. — էջ 186, Демидова-Петрова Е.В. Специфика преступности несовершеннолетних как одного из видов преступности в Российской Федерации // Ученые записки Казанского юридического института МВД России. 2017. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-prestupnosti-nesovershennoletnih-kak-odnogo-iz-vidov-prestupnosti-v-rossiyskoy-federatsii> (վերջին այցելություն՝ 09.07.2019)

Համաձայն անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու վերաբերյալ ՄԱԿ-ի նվազագույն ստանդարտ կանոնների (Պեկինյան կանոններ)՝ անչափահաս է համարվում այն երեխան կամ երիտասարդը, որն իրավասխատման համար գործող իրավական համակարգի շրջանակներում կարող է ենթարկվել պատասխանատվության՝ մեծահասակի նկատմամբ գործադրվող պատասխանատվության ձևից տարբերվող ձևով: Ըստ այս դրույթի մեկնաբանության՝ տարիքային սահմանները կախված կլինեն և ուղիղ կախման մեջ կդրվեն յուրաքանչյուր իրավական համակարգի դրույթներից՝ հաշվի առնելով անդամ պետությունների տնտեսական, սոցիալական, մշակութային և իրավական համակարգերը: Դրա համար «անչափահաս» հասկացությունը տարիքային լայն դիապազոն է ընդգրկում՝ 7-ից մինչև 18 տարեկան կամ ավելի մեծ: Այդպիսի դիապազոնը անխուսափելի է՝ նկատի ունենալով ազգային իրավական համակարգերի բազմազանությունը և չի նվազեցնում սույն Նվազագույն ստանդարտ կանոնների նշանակությունը⁴:

Անչափահասի տարիքային տարբեր սահմաններ են նախատեսվել տարբեր պետություններում, որոնք էլ իրենց հերթին ժամանակի ընթացքում ենթարկվել են փոփոխությունների: Այսպես, Շվեյցարիայի՝ 1937 թ. քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածի համաձայն՝ յոթ տարին չլրացած երեխայի նկատմամբ այս օրենքը չի կիրառվում: 2002 թ. հատուկ որոշմամբ իրավական պատասխանատվության տարիքն այս երկրում բարձրացվեց մինչև տա-

սը տարեկան:

Անգլիայում մինչև «Երեխաների և դեռահասների մասին» օրենքի ընդունումը 1933 թ. քրեական պատասխանատվության ենթակա չէր այն երեխան, որի յոթ տարին լրացած չէր: Այդ օրենքով քրեական պատասխանատվության տարիքը բարձրացվեց մինչև ութ, իսկ 1969 թ. «Երեխաների և դեռահասների մասին» օրենքով՝ տասը տարին:

ԱՄՆ-ում⁵, ըստ ընդհանուր իրավունքի, նվազագույն տարիքը սահմանվել է յոթ տարին, որը հանդիպում է նաև Ավստրալիայում, Հորդանանում, Իռլանդիայում, Պակիստանում⁶:

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության քրեական օրենսգրքը որպես քրեական պատասխանատվության հնարավոր տարիք սահմանում է տասնչորս տարեկանը⁷:

Բելգիայում քրեական պատասխանատվության տարիքը սահմանված է տասնութ տարին:

Նիդեռլանդներում սահմանված են քրեական պատասխանատվության նվազագույն և առավելագույն սահմանները՝ տասներկու և քսանմեկ:

Ֆրանսիայում, ի տարբերության մնացած երկրների, քրեական պատասխանատվության նվազագույն և առավելագույն տարիքը սահմանված չէ, որի արդյունքում դատարանը յուրաքանչյուր դեպքում նշանակում է փորձաքննություն՝ հավաստիանալու՝ անձն օժտված է տարիքային մեղսունակությամբ, թե՞ ոչ⁸: Համանման մոտեցում կա նաև ԱՄՆ մի շարք նահանգներում: Որոշ հետազոտողների գնահատմամբ՝ ԱՄՆ 37 նահանգներում քրեական

4. Տե՛ս ՄԱԿ-ի նվազագույն ստանդարտ կանոնները անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու վերաբերյալ («Պեկինյան կանոններ»), <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=18505> (վերջին այցելություն՝ 30.12.2019);

5. ԱՄՆ յուրաքանչյուր նահանգ լրացուցիչ ինքնուրույն հաստատել է քրեական պատասխանատվության տարիքը, օրինակ՝ Կոլորադո և Լուիզիանա նահանգները՝ տասը տարին, Ջորջիան և Իլլինոյսը՝ տասներեք, Նյու-Հեմփշիրը և Տեխասը՝ տասնհինգ, Նյու-Յորքը՝ տասնվեց:

6. Տե՛ս **Хромова Наталия Михайловна** Возраст уголовной ответственности несовершеннолетних // Журнал российского права. 2018. №4 (256), էջ 103, URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozrast-ugolovnoy-otvetstvennosti-nesovershennoletnih> (վերջին այցելություն՝ 26.12.2019);

7. Տե՛ս **Помоголова Юлия Викторовна**. Использование зарубежного опыта борьбы с преступностью несовершеннолетних как средство совершенствования внутреннего законодательства // Проблемы выбора средств предупреждения преступности несовершеннолетних в условиях реформирования уголовноисполнительной системы России: Сборник материалов международной научно-практической конференции (Вологда, 27 апреля 2012 г.) / Отв. ред. **В. Ф. Лапшин**. – Вологда: ВИПЭ ФСИН России, 2012, էջ 213-214:

8. Տե՛ս **Барышникова Кристина Геннадьевна**. Возраст уголовной ответственности в зарубежных странах // Academy. 2017. №4 (19). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozrast-ugolovnoy-otvetstvennosti-v-zarubezhnyh-stranah> (վերջին այցելություն՝ 25.03.2019):

պատասխանատվության տարիքի նվազագույն շեմը սահմանված չէ և կախված է, ամենից առաջ, կոնկրետ գործից, և յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով այն որոշվում է դատարանի հայեցողությամբ⁹:

ՀՀ քրեական գործող օրենսդրությունը հստակ սահմանում է քրեական պատասխանատվության տարիքը: ՀՀ քրեական օրենսգրքի (այսուհետ՝ նաև՝ քր. օր.) 23-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության ենթակա է միայն մեղսունակ ֆիզիկական անձը, ով հանցանք կատարելու պահին հասել է քր. օր-ով սահմանված տարիքի: ՀՀ քր. օր.-ի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության ենթակա է այն անձը, ում 16 տարին լրացել է նախքան հանցանք կատարելը: Մինևույն ժամանակ, նույն հոդվածի 2-րդ մասով սահմանվում է այն հանցագործությունների սպառնիչ ցանկը, որոնց համար քրեական պատասխանատվության ենթակա է 14 տարին լրացած անձը: Ըստ ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծի¹⁰ (այսուհետ՝ նախագիծ) 99-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ հանցանք կատարած անչափահաս է համարվում հանցագործության պահին տասնչորս տարին լրացած, սակայն տասնութ տարին չլրացած անձը: Մինևույն ժամանակ, նախագծի 125-րդ հոդվածի (հանցագործության գործիքների, միջոցների, առարկաների կամ հանցագործությամբ ստացված գույքի կամ եկամտի բռնագրավումը) 13-րդ մասի համաձայն՝ սույն հոդվածի դրույթները կիրառելի են նաև սույն օրենսգրքով նախատեսված, պատժի սպառնալիքով արգելված արարքը անմեղսունակության վիճակում կատարած անձի և քրեական պատասխանատվության տարիքի չհասած անձի նկատմամբ: Այսինքն՝ ստացվում է, որ քրեաիրավական ներգործության կարող է ենթարկվել 14 տարեկանը չլրացած անձը, ով կատարել է

պատժի սպառնալիքով արգելված արարք: Սակայն նախագիծը չի նշում այն նվազագույն տարիքային սահմանը, որից սկսած կարող են տարածվել համապատասխան դրույթները:

ՀՀ-ում քրեական պատասխանատվության տարիքի չհասած անձի կողմից պատժի սպառնալիքով արգելված արարքի կատարման դեպքում ՀՀ ոստիկանության՝ անչափահասների գործերով և ընտանիքում բռնության կանխարգելման վարչության կողմից պրոֆիլակտիկ հաշվառման են վերցնում անչափահասներին՝ 11 տարեկանից սկսած, և նրանց նկատմամբ իրականացնում են կանխարգելիչ աշխատանքներ, որոնք, ըստ էության, ոչնչով չեն տարբերվում 14 տարեկան անչափահասների նկատմամբ իրականացվող աշխատանքներից: Ստացվում է՝ 11-14 տարեկան անչափահասը, չհանդիսանալով հանցագործության սուբյեկտ, դառնում է պրոֆիլակտիկ ներգործության օբյեկտ:

Կարծում ենք, որ նպատակահարմար է պրոֆիլակտիկ ներգործության օբյեկտ դիտարկել 10 տարեկանից սկսած, քանի որ 10-12 տարիքային փուլն անցումային է՝ մանկահասակությունից դեպի դեռահասություն: Այս տարիքն ունի ֆիզիոլոգիական, հոգեբանական, մանկավարժական առանձնահատկություններ¹¹: Այն համընկնում է սեռական հասունացման սկզբնական փուլի հետ: Դրանով պայմանավորված՝ երեխաները դառնում են դյուրագրգիռ, դիտողություններին համարժեք չեն արձագանքում, երբեմն իրենց հանդգնորեն են պահում, կամակոր, նրանց տրամադրությունը հաճախակի է փոփոխվում: Ճանաչողության ոլորտում տեղի են ունենում փոփոխություններ՝ սկսում են հետաքրքրվել սեփական ներաշխարհով և ինքնազնահատականով, առաջանում է հանրային ճանաչման պահանջմունք: Ձևավորվում է չափահասության ձգտումը, զարգանում է «չափա-

9. Տե՛ս <https://pravda-dolinsk.ru/raznoe/s-kakogo-vozrasta-nastupaet-ugolovnaya-otvetstvennost-v-ssha-1-2-otvetstvennost-nesovershennoletnix-v-ugolovnom-zakonodatelstve-otdelnyx-zarubezhnyx-stran.html> (վերջին այցելություն՝ 04.10.2019թ.).

10. Տե՛ս <http://www.e-draft.am/projects/496/about> (վերջին այցելություն՝ 06.06.2018 թ.).

11. Տե՛ս առավել մանրամասն օրինակ՝ **Ս. Խուրդյան**, Անձի զարգացման ճգնաժամային տարիքները. - Եր.: Ձանգակ-97, 2004, էջեր 70, 86, 99-100, 185, Бадмаева Бальжина Базаржаповна Возрастные особенности современных школьников 10-12 лет // Образование и наука. 2012. №7(96), էջեր 45-53, URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozzrastnye-osobennosti-sovremennyh-shkolnikov-10-12-let> (վերջին այցելություն՝ 25.12.2019), **Параничева Т. М., Бабенкова Е. А., Тюрина Е. В.** Возрастные и половые особенности психического здоровья детей 10-11 лет // Новые исследования. 2013. №4 (37), 115-130 էջեր, URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozzrastnye-i-polovye-osobennosti-psihicheskogo-zdorovya-detey-10-11-let> (վերջին այցելություն՝ 25.12.2019), **Фельдштейн Д. И.** Психология взросления: структурно-содержательные характеристики процесса развития личности. М.: Моск. психолого-социальный ин-т: Флинта, 1999, էջ 53

հասաների աշխարհում» գործելու պատրաստ-վածությունը՝ իրենց հնարավորությունները կիրառելու, ինքնադրսևորվելու, հասարակությանը հաղորդակից լինելու: Բացի այդ, հասարակա-կան հարաբերությունների բուռն զարգացումը հանգեցրեց երեխաների սոցիալականացման գործընթացի վաղ սկսելուն և ավարտելուն:

Կարծում ենք, որ շեղվող վարքագիծ դրսևորած, սակայն քրեական պատասխանա-տվության տարիքի չհասած 10 տարեկան անձանց պրոֆիլակտիկայի օբյեկտ դիտարկելն արդյունավետ է, քանի որ հատուկ ուշադրու-թյունն ու վերաբերմունքը նրանց նկատմամբ կնպաստի նրանց իսկ ապագա վարքագծի՝ հանցավորի վերաճելու հնարավորության սահ-մանափակմանը կամ չեզոքացմանը:

Հետևաբար, հաշվի առնելով և կարևո-րելով այս տարիքի առանձնահատկությունները, որոնք որոշիչ դեր են խաղում անհատականու-թյան ձևավորման գործընթացում, միևնույն ժամանակ նպատակ չհետապնդելով նվազեց-նել անչափահասների քրեական պատասխա-նատվության տարիքային շեմը, հանցավորու-թյան սոցիալական բնույթի վրա շեշտադրում կատարելով, ինչպես նաև կարևորելով սոցիա-լական վերահսկողության դերը՝ կարծում ենք, որ կրիմինալոգիական տեսանկյունից նպատա-կահարմար ենք գտնում անչափահասներին՝ **որպես հանցավորության կանխարգելման օբյեկտի, դիտարկել տասը տարեկանից սկսած:**

ՀՈՒՓՍԻՄԵ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի
իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի և
քրեաբանության ամբիոնի ավագ դասախոս,
ոստիկանության փոխգնդապետ

**ԱՆՉԱՓԱՀԱՍԻ ՏԱՐԻՔԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ
ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՕՐՅԵԿՏԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ**

Հոդվածը նվիրված է անչափահասի տարիքային սահմանների ուսումնասիրությանը:

Հոդվածում ներկայացվում է անչափահասի տարիքային սահմաններն ինչպես արտասահմանյան երկրներում, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետությունում: Վերլուծության արդյունքում հեղինակը եզրահանգում է, որ անչափահասներին՝ որպես հանցավորության կանխարգելման օբյեկտի պետք է դիտարկել տասը տարեկանից:

Բանալի բառեր. հանցավորության կանխարգելում, հանցավորության կանխարգելման օբյեկտ, անչափահաս, քրեական պատասխանատվության տարիք, հանրորեն վտանգավոր արարք:

РИПСИМЕ ХАЧАТРЯН

Старший преподаватель кафедры Уголовного права и криминологии факультета правоведения Академии, Образовательного комплекса полиции РА, майор полиции, соискатель кафедры Уголовного права ЕГУ

**ВОЗРАСТНЫЕ ГРАНИЦЫ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО В КОНТЕКСТЕ ОБЪЕКТА
ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ ПРЕСТУПНОСТИ**

Статья посвящена изучению возрастных границ несовершеннолетнего.

В статье приводятся возрастные границы несовершеннолетнего как в зарубежных странах, так и в Республике Армения. В результате анализа автор делает вывод о том, что несовершеннолетних в качестве объекта предупреждения преступности следует рассматривать начиная с десятилетнего возраста.

Ключевые слова: предупреждение преступности, объект предупреждения преступности, несовершеннолетний, возраст уголовной ответственности, общественно опасное деяние.

HRIPSIME KHACHATRYAN

Senior lecturer at Police Academy of Police Educational Complex of RA, Department of Law, Chair of Criminal Law and Criminology, Police Major. Post-graduate student of the YSU department Of Criminal Law.

AGE LIMITS OF A MINOR IN THE CONTEXT OF A CRIME PREVENTION OBJECT

The article is devoted to the study of the age limits of a minor.

The article presents the age limits of a minor both in foreign countries and in the Republic of Armenia. As a result of the analysis, the author concludes that minors should be considered as an object of crime prevention starting from the age of ten.

Keywords: crime prevention, object of crime prevention, minor, age of criminal responsibility, socially dangerous act.